

Det skogsfinska textilarvet

Kurs vid Mälardalens Högskola

Skogsfinnarna i Skandinavien

7,5 p   Falun 2009

Genomförd som studiecirkel i Los

Handledare Maud Wedin

Av Britta Nilsson

Inledning

Vad hade de skogsfinska kvinnorna för textila kunskaper och traditioner när de kom till Sverige och vad har man lärt de svenska kvinnorna?

Bakgrund

Jag är född och uppvuxen i en liten by i Orsa Finnmark men härstammar också från de värmländska skogsfinnarna. Med mitt stora intresse för hantverk, främst i textila material, ska jag i mitt arbete försöka analysera några klädesplagg med skogsfinsk anknytning.

Sedan ett tiotal år tillbaka är mitt arbete förlagt till Fågelsjö Gammalgård, en s.k. finngård med traditioner från början av 1700-talet. Här finns en klädkammare som är en källa för textilintresserade. I min uppsats tänker jag begränsa mig till en analys av tre plagg från Fågelsjö Gammalgård och ett med härstamning från Värmlands finnskog.

Fågelsjö ligger i Orsa Finnmark i Dalarnas nordöstra hörn. Orten hör till Ljusdals kommun i Gävleborgs län. Europaväg 45 passerar några kilometer från byn och Inlandsbanan har hållplats där. Fågelsjö gammalgård benämns även Fågelsjö Nr 1, ”Bortom Åa” och togs upp i slutet på 1600-talet av Olof Sigfridsson vars förfäder hade flyttat till Sverige ca 100 år tidigare. Gården står kvar på sin ursprungliga byggplats och har samlingar av bruksföremål, möbler och kläder tillverkade och brukade av gårdens folk.

Ca 1910 byggdes ett nytt boningshus på gården. Byggnaden, kallad Amerikahuset, togs i bruk på juldagens morgon år 1910. Man flyttade då in i det nya huset utan att ta med någonting från det gamla. Den gamla mangårdsbyggnaden står idag kvar som den lämnades då. ”Bortom Åa” förblev i samma släkts ägo till 1943 då de dåvarande ägarna Mårten och Kristina, som var barnlösa, testamenterade gården till dåvarande Los Kommun att bevara till eftervärden. Redan 1937 visade Kristina gården för skolklasser och andra intresserade. 1952 bildades en hembygdsförening, som har ombesörjt visningar sedan dess.

De första skogsfinnarna i Orsa Finnmark kom till Björkberg år 1618, till Tandsjö 1622 och till Fågelsjö, som var en utflyttning från Tandsjö (nuvarande Tandsjöborg) 1670.¹ Mot andra hälften av 1800-talet fick skogen ett industriellt värde. Skogarna i Värmland var hårt avverkade på grund av brukens behov av träkol. Värmländska skogsarbetare, de flesta med skogsfinsk härkomst, började arbetsvandra till Orsa Finnmark. Många stannade kvar i området, gifte sig och fick barn. Med bakgrund av detta kan man anta att de textila traditioner som förekommer i Los och Orsa Finnmark har skogsfinsk anknytning.

Källor

Enligt ett föredrag av Stig Welinder,² om skogsfinsk arkeologi, har man inte hittat något textilt material, eller redskap som kvinnor kunnat framställa textila material med på de tre gårdar man har gjort arkeologiska utgrävningar på. Enda undantaget är fiskenätens flöten vars material man inte kunnat fastställa.

---

¹ Wedin 2007

² Stig Welinders föreläsning i Sågen 28/11 2009

Seppo Latvala³ skriver, i uppsatsen ”Kläder från Savolax” (finnskogskursen 1997), att nålbundna vantar och strumpor var allmänt förekommande när skogsfinnarna flyttade till Skandinavien. De bevarade klädesplaggen i Fågelsjö Gammelgårds klädkammare är till största delen ”finplagg”. Vardagsplaggen slets ut och återanvändes som t.ex. mattor, stoppning i väggar och madrasser etc. Den barnskjorta jag kommer att skriva om härstammar från ett finntorp i Östmark och har fraktas till Orsa Finnmark under arbetsvandringarna i slutet av 1800 talet.

Den skogsfinska kolonisationen⁴

Under slutet av 1500-talet inleddes migrationen där svedjebrukande finnar från Savolax flyttade till skogsområden i det skandinaviska barrskogsbältet.

Deras ursprung och kultur skilde sig dock från den traditionellt svenska och västfinska kulturfären. Under medeltiden var Finland tämligen glest befolkat. Den största delen av befolkningen bodde kustnära eller vid större vattendrag. De obebodda skogsområdena användes för jakt, fiske och utmarksbruk och kallades erämarker.

För att få nya områden uppodlade påbörjade Gustav Vasa en kolonisations politik som bl.a. lockade med skattefrihet i ett antal år. Svedjebrukare från Savolax såg dessa erbjudande som en möjlighet till ett bättre liv. Med denna nyodling kunde man relativt snabbt kolonisera stora erämarksområden i Finland under 1500-talet. Främst var det områden runt norra Tavastland, Rautalampi storsocken samt delar av Österbotten och Rouvesiområdet som blev koloniserat. Svedjandet hade många fördelar. Främst gav de stora skördar men det gick åt stora markområden för varje hemman. Utbredningen under andra halvan av 1500-talet orsakade överbefolkning i förhållande till de markområden som fanns tillgängliga. De som ville ta upp egna hemman sökte sig västerut. När skogsfinnarna kom till Sverige letade man upp obebodda skogsområden på s.k. kronoallmänningar. Då man hittat en godtagbar plats för sitt nybygge skulle man utverka ett nedsättningsbrev eller torpebrev från kungen. Det var inte självklart att man fick sitt nybygge godkänt, det krävdes att fogden och gode män tillät att området inte låg för nära bondebebyggelse eller böndernas fäbodskogar. I slutet av kolonisationsperioden fick man tillåtelse att köpa skogsmark av svenska bönder.

I början av 1600 talet hade skogsfinnarna statens stöd att ta upp nybyggen. Kronan förväntade sig stora intäkter men mot mitten av 1600 talet började bönderna att klaga på intrång i deras skogar. Skogsfinnarna brände ned böndernas skogar och bruksnäringen ansåg att statens skogar skulle användas för framställning av träkol.

Det finns många orsaker till migrationen från Finland till Sverige. Behovet av nya svedjemarker är en orsak, en annan är kriget mellan Sverige och Ryssland. Kriget pågick i Finland. Bönderna var ålagda att härbärgera soldater och skicka sina söner och drängar till knektjänst. Därför rymde en del till Sverige. Även Klubbekriget kunde vara en migrationsorsak. Kriget var ett uppror mot Finland adel som började ta upp gods i de koloniserade områdena. Bönderna gjorde uppror emot detta men misslyckades.

---

³ Latvala 1997

⁴ Maud Wedins föreläsning i Falun. Skogsfinnarna 16/11 2009

Olika textila material

Lin

Lin är en spånadsväxt, som ingick bland kulturväxterna i Skandinavien redan under bronsåldern,⁵ och kan odlas från Skåne upp till Norrbotten.⁶ Linet skulle sås när häggen blommar⁷ ”5 frön på en kattfot 12 på en stövelklack”.⁸ Om sommaren är fin bör linet blomma i slutet av juli eller början av augusti. När linets stjälk är 2/3 gul,⁹ ska det ryckas upp med roten och buntas ihop och rötas. Genom rötningen ska limämnet lösas upp så att fibrerna kan frigöras. I Norrland måste man torka linet först för att man sedan bör vänta till våren med att röta det på grund av det kalla klimatet. Vattnet fryser annars till is innan rötprocessen är färdig. Man lägger linbuntarna i blöt i stillastående vatten (vattenrötning) eller på marken (landrötning) för att cellulosafibrerna ska lösas upp. Rötningens längden beror på vattnets temperatur, i allmänhet är 21 dagar lagom. Då tas linet upp och torkas. Därefter ska linet bråkas, skäktas och häcklas innan man kan spinna det till en tråd.

Här följer en förklaring av arbetssätt¹⁰ och egna erfarenheter:

Klubbning. Man tar en linbunt, så mycket som det ryms i handen, tar en klubba och slår mot en kubbe och slår sönder skalet så att fibrerna kan frigöras. Man kan också använda vattendrivna träklubbor, som bultar och stampar lintågan för att få den mjuk och smidig.

Bråkning. En linbråka består av tre bräder som är ställda bredvid varandra. Ändarna är fästade vid kraftiga gavlar som står på två ben. Ovanpå denna konstruktion sättes ett slags lock som består av två bräder vilka skall inpassas i mellanrummen mellan de tre ovan beskrivna bräderna. Linet läggs sedan över de tre första bräderna men hålls lite ovanför dessa så att stjälkarna kan glida. Sedan slår man med locket, använd korta rörelser, under det att linet vrids och flyttas ett litet stycke i taget. Linet bråkas från toppen tills stjälkarna är helt genombråkade, d.v.s. tills skalet är helt sönderbrutet.

Skäktning. Efter bråkningen följer skäktingen. Till det användes en skäktstol som man kan lägga linet på. Man använder en skäktniv (den ser ut som ett träsvärd med ganska brett blad). Man slår först av nopporna som inte är spinnbara. Man fortsätter nu att slå med mjuka rörelser och avfallet kan man nu tas tillvara och spinna.

Häckling. Sista proceduren före spinning är häcklingen. Häcklor är brädor med piggar på av olika grovlek. Linet dras först genom häcklan med de grövre pinnarna för att slutligen dras i den med grannaste piggarna. Man häcklar linet för att ta bort korta fibrer, för att i finhäcklan få fram fint och långt lin. I grovhäcklan får man fram lintow som kan spinnas till s.k. towgarn som förr användes till blaggarnsskjortor, arbetskläder och madrasser. I de nästföljande häcklorna får man fram finare linfibrer som användes till dukar och finare kläder etc.

---

⁵ Balkov och Ingler 1997:10 sid. 4

⁶ Balkov och Ingler 1997:10 sid. 8

⁷ Muntlig tradition, Orsa Finnmark

⁸ Muntlig tradition, Orsa Finnmark

⁹ Muntlig tradition, Orsa Finnmark

¹⁰ Warburg 1974, sid. 61-66

Spinning

Man kan spinna med slända eller spinnrock. Sländan¹¹ är det äldsta spinnredskapet men trots sin höga ålder används den än idag. Den är billig och man kan lätt tillverka den själv. Förr hade man den med sig när man var ute på ängen, i skogen eller när man vallade kor. I dag kan man se den bärbara sländan användas t.ex. på tåget eller bussen. Sländan består av en ten av trä eller metall med en kägla fästad i ena ändan. Man håller materialet i vänster hand så att fibrerna ligger på tvären och håller sländan i höger hand. Kroken sticks in mitt i materialet, dras ut lite och sländan vrid medsols med fingrarna. En tråd kommer nu fram. När tråden har blivit 20 cm lång sätts sländan i rotation. Detta görs genom att sländans spets hålls med tummen och pekfingret. Med fingertopparna knäpper man sedan runt sländan som en snurra. När sländan är igångsatt släpper man den och använder nu höger hand uppe vid ändan av tråden, där den stoppar snodden så att den inte fortsätter upp i materialet. När man har fått en tillräckligt lång tråd nystas den upp på sländan.

Vem som uppfann spinnrocken¹² är okänt men den anses komma från Italien och silkesindustrin på 1400-talet. På spinnrocken hålls rotationen igång med ett spinnhjul som trampas med foten. Båda händerna är fria för att bilda tråden. Spinnrocken består av ett stativ som bär upp spinnhjulet. Detta är anslutet till trampan genom en vevstake. Spinnhjulet står i förbindelse med *vingdonet* och rullen genom ett dubbellagt drivsnöre. *Vingdonets* stativ kan flyttas med en skruv när man vill reglera drivsnörets spänning, och *vingdonet* kan frigöras från sitt stativ. Spinnvingen av trä sitter fästad vid en metallaxel, *spindel*, på vilken rullen är löst uppträdd så att den kan rotera oberoende av axeln. Rullens bortre del - från spinnerskan sett - är formad till en drivtrissa med ett spår vari den ena parten av drivsnöret löper. Den andra parten av drivsnöret löper i ett spår på en drivtrissa som man skruvar fast på *spindel*. Den rörformade *spindel* sitter i den ände som vetter mot spinnerskan. I röret går det spunna garnet in och leds genom ett sidohål - *ögat*. På vingen sitter metallkrokar, *nockar*, genom vilken tråden löper och flyttas vartefter för att upplindningen skall fördelas jämnt på rullen

Att man odlade lin på Orsa Finnmark kan vi se av kartan¹³ med namn på Linrötnäset i Myrsjön i Fågelsjö.

Ull

Fåret¹⁴ är ett av människans tidigaste husdjur. Köttet, skinnet, talgen och mjölken har betytt mycket för människans försörjning. Fårets ull var sannolikt också bland de första spånadsmaterial man kunde spinna.

I Norden har fårskötsel bedrivits ända sedan yngre stenåldern. Genom korsning och förädling av vildfårstyper har människan lyckats få fram renodlade raser med god ull för olika ändamål. Fåren klipptes vanligen en gång per år. Därefter skulle ullen rengöras, kardash eller skrubbas för att spinnas på slända eller spinnrock.

---

¹¹ Warburg 1974, sid.75-91

¹² Conradi-Engqvist 1981, sid. 53-54

¹³ Generalstabens karta

¹⁴ Conradi-Engqvist 1981, sid. 11

Ullgarn användes till stickning och nålbindning men framförallt till vävning av tyg som skulle användas till kläder.

En vävnad¹⁵, består av en massa trådar som korsar varandra efter ett visst system. En del löper i tygets längdriktning. De kallas varptrådar eller gemensamt varp. Andra löper tvärs över tyget och flätar in sig mellan varptrådarna. Dessa kallas inslagstrådar eller gemensamt *väft*. För att denna sammanflätning ska ske enkelt och metodiskt, spänns varpen upp i en vävstol. Genom att varje varptråd får löpa i var sitt spår (inträtts i var sitt solv på skaftkåp- parna) möjliggörs en systematisk sänkning av varptrådarna så att ett skäl (mellanrummet mellan de två varplagren av höjda och sänkta varptrådar) uppstår över hela varpens bredd. Genom detta skäl förs garnet tvärs igenom gående inslaget fram och tillbaka med en skyttel (den man nystar garnet på) var gång man sänkt nya varptrådar och framkallat nya skäl med en trampanordning.

De första vävstolarna var av mycket enkel konstruktion s.k. varptyngda vävstolar, men numera används mest golvvävstolar.

Vadmal:¹⁶ Till vinterkläder åt såväl män som kvinnor användes vadmal som stampades för att få det tätare och motståndskraftigt mot väta. Färgning förekom inte. Man blandade svart och vit fårull, vilket var det mest använda. Mera sällan gjordes vadmal av svart ull. Av vadmal syddes rockar, västar, byxor, damasker, koltar, tröjor och kjolar.

Vadmalstamp:¹⁷ Själva stampen består av två tråg med två 45 kg tunga stampstockar i vardera tråget. Stockarna lyfts i alternerande ordning med hjälp av ett vattenhjul. De lyfts ca 25 cm och faller ned på tyget som ligger i tråget. Genom att det arbetar i motfas kommer tyget att långsamt vridas i tråget som är fyllt med ca 35 gradigt vatten. Genom att stampa tyget olika lång tid kan man få tunnare och tjockare kvalitéer. Vadmalstampar fanns i Finnmarken, bl.a. vid Gryssjöans utlopp i Fågelsjön. Denna är omtalad i ett

tingsprotokoll från den 3 mars 1779.¹⁸ En annan finns vid Råbergskvarn i Sandsjön. Stampen är ännu i bruk några dagar varje sommar.

Kläde:¹⁹ Utmärkande för klädet är dess glansiga och lena yta där enskilda trådar inte kan urskiljas. Denna yta fick man genom att valka, upprugga, överskära och pressa det färdiga tyget.

Valkning: Vävnaden krymper och blir tätare.

Ruggning: Ullens ludd dras fram ur det valkade våta klädet med karda och läggs i ordning.

Överskäring: Den framtagna ludden klipps till en jämn yta.

Pressning: Ger klädet glans.

Det mesta av klädet tillverkades inte i Finnmarken utan köptes förmodligen på marknader.

---

¹⁵ Brodén & Wiklund 1944, sid. 11

¹⁶ Keyland 1954, sid. 74-75

¹⁷ Kerstin Fröberg och Ingrid K Hanssedan Så stampa vi vadmal <http://www.bergdalaspinnhus/vadmal> sid.1

¹⁸ Häggestad 1983, sid. 29

¹⁹ Conradi-Engqvist 1981, sid. 62

Hampa

Hampa²⁰ är också en gammal kulturväxt, dock inte så gammal som linet. Det var Kinas första växtfibrer och odlades redan 2.800 år före Kristus. Den härstammar från Centralasien och har kommit till Europa på två vägar. Dels över de ostliga medelhavsländerna till Italien och dels över Ryssland till Östersjöländerna. Hampan är mycket känslig för klimatet och påverkas av växtförhållandena. Därför har två slags hampa tagits fram; den ryska och den italienska. Den hampa som odlas i Norden är den ryska. Den är kortare och har grövre fibrer än den italienska. När den kom hit vet man inte men vikingarna kan ha tagit den med sig från sina resor. Dess betydelse kan avläsas av att den i Norden var skattbelagd

Jonas Olsson 1832-1895 skriver i sin dagbok:²¹

Den 12 september 1861. Klart och solig wäderlek uti dessa dagar(-).wid denna tiden har jag circka 30 ½ Lass hö, myrhö neml. Och under dessa dagar hafver Jag min manskap på Häjning och Torde well blifva någon Lass till uti Björnåosedan. Arbetare äro Eric Carls Per som nu varit ofärdig en tid och Lidit stor sveda och werk der utaf – Drängen Matias Johansson och Per Halfvars Änkas Brita. I dag Hafver börgads med Hamprifningen,

18 13/ 9 61 J.Olsson.

Nils Keyland skriver:²²

Några lämningar av hampkläder har jag icke funnit, men traditionen vet ännu att berätta om hampblaggarn och hamplärf. Ännu år 1835 såldes sporadiskt hampa inom Manskogs församling. Vid denna tid begagnades hampan för övrigt endast till nät och notgarn, samt till rep och tömmar. Min morfar har berättat för min mor, att före hans tid använde man skjortor och särkar av hamplärf. Han var född 1782. Man kan där av sluta sig till, att hampkläder icke varit i allmänt bruk på finnskogen under de sedanaste 125 åren. Med kännedom härom om det förhållandet, att man till inemot slutet av 1700talet allmänt födde upp getter kan man dra den slutsatsen, att hampa och getragg tillsammans i viss mån karaktärisera finnarnas klädedräkt till inemot slutet av 1700 talet. På vissa områden av finnskogen fortsatte nog bruket av hampkläder något längre än som sagts. Men så småningom utträngde linet och ullen hampan och getraggen fullständigt.

Hampförsök 1939:²³

Någon erfarenhet av hampa har jag inte annat än ett odlingsförsök på trettioalet, i Svansjöbäcken i Orsa Finnmark, gjorda av min mor och morfar. Försöket gällde ”Myrodlingar i Norrland” och gav följande resultat:

Hamparealens storlek 16 kvm.
200 g hampfrö
Dag för sådd 20/5
Antal honplantor ca 1400 honplantor
Plantornas medelhöjd 150 cm
Längsta plantan 236 cm
Moget frö beräknas 15/9

---

²⁰ Warburg 1974 sid. 68

²¹ Jonas Olssons dagbok. Häggestads bok om dagboken kommer efter julen 2009

²² Keyland 1954, sid.74

²³ Hilda Östbergs anteckningar 1939

Nålbindning

Nålbindning är en mycket gammal teknik, den kan ha lite olika namn beroende var i världen man söker. Många fynd som man har hittat med nålbindning härstammar från medeltiden och i Finland har man t.o.m. hittat nålbindningsfragment från vikingatiden.

Den äldsta bevarade provet på nålbindning har funnits i en bronsåldersgrav i Danmark och den äldsta bevarade nålvanten hittades i en mosse i Västergötland och härstammar från järnåldern. -Nålvanten är från 200-300 talet, berättar Elisabeth Svantesson, läns-hemslöjds-konsulent i Värmland. Vi vet att nunnorna i klostret i Nådendal i Finland under medeltiden sydde vantar och strumpor i nålbindningsteknik. Självaste hertig Johan, Gustav Vasa son, beställde nålbundna vantar på 1500-talet.²⁴

För att göra nålbindning behövs en platt nål, ca 10 cm lång, gjord av ben, trä eller metall. I nålbindning arbetar man med kortare garnstumpar som skarvas vartefter och därför är det ett ypperligt restgarnsprojekt. Det finns åtminstone 12 olika sätt att göra nålbindning.²⁵

Nålbunden vante från Fågelsjö Gammelgård

Stickning

För att kunna sticka behöver man ett garnnystan och två eller flera stickor. Man kan använda i princip vilka pinnar som helst som finns överallt omkring oss och alltid har funnits. Numera tillämpar vi en metod i Sverige, som låter garnet löpa över vänstra pekfingret, varvid armarna får vila och endast båda händerna arbeta.²⁶

Stickning med två ändar: En teknisk variant med relativt begränsad utbredning i vårt land. Som benämningen antyder arbetar man samtidigt med två garnändar, antingen löpande från

²⁴ [http:// www.nordvarmland.compage](http://www.nordvarmland.compage) sid. 1

²⁵ [http:// svenska.yle.fi/matochfritid/hobbyartikel.php? sid.1](http://svenska.yle.fi/matochfritid/hobbyartikel.php?sid.1)

²⁶ Wintzell 1980, sid. 9

samma nystan, där den ena ändan kommer inifrån, eller två separata nystan. Väsentligt är däremot att för varje maska hämta upp den bakre av de båda garnändarna. Genom denna regelbundna växling kommer de båda trådändarna att tvinnas tillsammans. Det påtagliga resultatet blir en tjockare vara, men helt fri från elasticitet.²⁷

I ”Stickning från Norden” skrivs att i Finland möts öst och väst. Mönsterbårderna på stickade tröjor och vantar slingrar med kraft och färgprakt som för tankarna till Orienten. Här är färgerna starkare och mer lysande än i övriga delar av Norden. I Nådendal, en liten stad strax norr om Åbo, fanns på 1400- och 1500-talet ett Birgittinerkloster som var känt för sina strumpor och vantar. Det var efter reformationen, då klostret miste sina stora markområden, som nunnorna för att klara försörjningen började med vant- och strumptillverkning. Man har stickat strumpor för export i Nådendal åtminstone sedan 1600-talet.²⁸

Nils Keyland skriver:²⁹

/.../ långt tillbaka, då finnarna ej kände till bruket av strumpstickor, användes för all stickning nålar av järn eller ben. Ända in på 1800-talet band en och annan gumma nålvantar. Under vant- och strumpstickning bars nystanet fäst vid bindhaken, vilken hade sin plats vid kjollinningen eller förklädesbanden.

Strumpor stickades på samma sätt som vantar. Uteslutande långstrumpor begagnades även av männen. Dessa räckte ett gott stycke ovanför knäna, där de fästades med ylleband, som ofta voro fast sydda för att de ej skulle tappas.

Tröja från Fågelsjö Gammelgård

I gammelgårdens klädkammare finns en liten röd tröja, ca 34 i storlek. Tröjan är stickad i både tvåånds- och enkel stickning på rundsticka eller med ca 8 strumpstickor i ett entrådigt garn. Vem som har stickat och använt tröjan vet vi inte.

---

²⁷ Wintzell 1980, sid.12

²⁸ Pagoldh 1987, sid.72

²⁹ Keyland 1954, sid.72

Övre delen är stickad i tvåändstickning och nedre delen är stickad i enkelstickning, anledningen är att man bar tröjan innanför livstycket och den behövde då vara varmare över

Axlarna. Den är också i skarvad i ryggen med en löst stickat bit i lite ljusare färg. Om tröjan är färgad efter stickning vet vi inte, men det kunde vara brukligt att färga plagget efter stickningen.

Att man färgade garn Fågelsjö vet vi genom att innehavaren av Bortom Åa, Olof Persson (1793-1858), hade en liten handelsbod som sålde växtfärgningsmateriel, såväl torkade som kemikalier. Han handlade också med andra färgstoffer för målning av möbler inom och utomhusmålning.³⁰

Recept på röd färg:

Röda färger med cochenille.³¹

Cochenillens naturliga färg är egentligen karmosin, den färg som den meddelar i vatten då den blandas däri. Därför måste man alltid använda tennlösning då man vill frambringa scharlakansröda färger

250 gr garn

50 gr vinsten

25gr cochenille

Tennlösning 150-200 kbcm vatten, 50 kbcm salpetersyra, 8 gr tenn

Barnskjorta av lin från Östmark

Skjortan är gjord av lin vävd av lite grövre garn s.k. towgarn, storlek ca 3 år. Den är handsydd med lintråd och var förmodligen mycket sträv för ett litet barn när den var ny.

---

³⁰ Tillquist 1983, sid.227

³¹ Larsson 1913, sid. 66

Band

Band har tillverkats över hela världen lika länge och i nästan lika många variationer som de egentliga vävnaderna. Många förhistoriska dräkter är sammansatta av konstrikt vävda band.

Band kan vävas i bandgrind med en liten vävsked. Varpen tråds i den lösa bandskeden och spänns mellan den vävande och ett fast föremål.

Till flätade band behövs inga redskap. Flätningen börjar från mitten och man plockar med fingret en tråd upp, en ned och en ned o.s.v. i den ordning man vill ha färgerna.

Pinnband: Denna art av flätade band har fått sin benämning därför att den binds med hjälp av pinnar som flyttas undan för undan allt eftersom flätningen fortsätter

Brickband: Väves med hjälp av brickor som är tre-, fyr- eller sexkantiga med hål i varje hörn och som varpen trådes igenom. De olikfärgade varptrådarnas trädning i brickorna ger upphov till mönstret. Band kan också vävas i bandvävstolar med eller utan trampanordning.³²

I Fågelsjöboken beskrivs ett spelmanstäcke ihopsatt av 54 band gjorda i bandgrind. Olika uppfattningar råder om vart täcket kommer ifrån. Mycket talar för att det kommer från Fågelsjö. Täcket beskrivs också i boken Band av Liv Trozig där hon skriver att det kommer från Dalarna:³³

Täcke av brudstrumpeband tillhörigt Märta Salomonsdotter som ärft det av sin farfar spelmanen Pehr Mårtensson, denne hade erhållit ett par strumpeband å kvarje bröllop han spelat på. Å täcket midt läses 1771.³⁴

Band från Fågelsjö Gammelgård

---

³² Trozig & Axelsson 1958, sid. 41, 47, 50-51

³³ Trozig & Axelsson 1958, sid. 8,14-15

³⁴ Häggestad 1983, sid. 152

Slutord

Det mesta av våra textila traditioner i Los och Orsa finnmark kan förmodligen härledas från de skogsfinska hantverkstraditionerna. Då så få svenska kvinnor har gift in sig hos skogsfinnarna och genom de tidigare beskrivna arbetsvandringarna från Värmland, har jag genom släktforskning konstaterat, att de flesta som kom till Orsa Finnmark och gifte in sig hade skogsfinskt ursprung. Det är lätt att inse att kvinnors skapande var helt avgörande av dom ekonomiska villkor de levde under. Jag tror knappast att den kvinna på Halvägsvalen, mellan Sandsjö och Tandsjö, som Gottlund besöker under sin vandring 1817,³⁵ hade ekonomiska villkor till något nyskapande under de knappa förhållanden som familjen levde.

Man kan anta att de hantverkstraditioner och tekniker som beskrivits ovan har förts vidare från kvinnor inom den skogsfinska kultursfären till kvinnor inom den svenska. Antagandet stöds av kunskaper om befolkningsstruktur, arbetsvandringar och migration i de skogsfinska områdena i allmänhet och Orsa Finnmark i synnerhet.

Inga arkeologiska eller andra fynd kan styrka antagandet. Det faktum att den skogsfinska kulturen relativt snabbt inlemmades i det svenska samhället och i den svenska kulturen försvårar också vidare forskning på området.

---

³⁵ Gottlund 1984, sid. 192

Tryckta källor

- Balkov, Ulrik och Ingler, Dag: *Länstyrelsedans Gävleborg. Rapport 1997:10*.
- Brodén, Märta och Wiklund, Signhild: *Vävning*. LTs förlag. 1969.
- Conradi-Engqvist, Cecilia: *Spinna, växtfärga och forma av tråd från naturfibrer till textil*. LT.s förlag. 1981.
- Gottlund, Carl Axel: *Dagbok öfver dess Resor på Finnskogarne 1817*. Dalarnas Museum. 1984.
- Häggestad, Börje: *Fågelsjö –by i Orsa finnmark*. Fågelsjö Hembygdsförening. 1983.
- Häggestad, Eva: *Jonas Olssons dagbok*. Fågelsjö Hembygdsförening. 2009.
- Keyland, Nils: *Folkliv i Värmlands finnmarker Nordiska museets handlingar 46*. 1954.
- Larsson, Beda: *Hemfärgning. Moraslöjdens vänner*. 1913.
- Pagoldh, Susanne: *STICKAT från NORDEN*. Anfang 1987.
- Tillquist, Inez: Växtfärgning – vanlig fritidssyssla i Fågelsjö. I Börje Häggestad: *Fågelsjö – by i Orsa finnmark*. Fågelsjö Hembygdsförening 1983. Sid 223-227.
- Trotzig, Liv och Axelsson, Astrid: *Band*. ICA-förlaget. 1958.
- Warburg, Lisa: *Spinnbok*. Wahlström & Widstrand. 1974.
- Wedin, Maud: *Den skogsfinska kolonisationen i Norrland*. Finnbygdens Förlag. Falun 2007.
- Wintzell, Inga: *Sticka Mönster Historiskt om stickning i Sverige*. Nordiska museet. 1980

Otryckta källor

- Latvala, Seppo: *Kläder från Savolax*. Uppsats inom Finnskogskursen 1997.
- Hilda Östbergs anteckningar: *Hampförsök 1939*.

Internet

- <http://www.nordvarmland.compage>
- <http://svenska.yle.fi/matochfritid/hobbymaterial>
- <http://www.bergdalaspinnhus.com/artiklar/vadmal>

Muntliga källor

- Stig Welinders föreläsning i Sågen 28/11 2009 Skogsfinsk Arkeologi.
- Maud Wedins föreläsning i Falun 16/11 2009 Skogsfinnarna